

Отримано 26.10.23
Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.041
ДФН, проф. Махачашвілі В.Т.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.041 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
докторові філологічних наук, доценту,
завідувачу кафедри германської філології
Факультету романо-германської філології
Махачашвілі Русудан Кирилівні

Рецензія

Рецензента **Колесника Олександра Сергійовича**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка, про дисертацію **Слепушової Ангеліни Ігорівни «Фамілект персонажів американських анімаційних серіалів»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Інформаційні взаємодії, що розгортаються у різноманітних контекстах співвіднесених зі створюваними людськими колективами варіантами світу й моделі «нормативних» інтеракцій у них, віддзеркалюють трансформації, котрі розгортаються в соціальному, культурному, концептуальному, смислово та ін. вимірах. Сучасна цивілізаційна модель, яка у своєму поступі проходить стадію глобалізації та уніфікації, накопичила значний рівень ентропії. Такий її стан проявляється у низці рекурентних кризових станів, від глобальної екологічної катастрофи до «прихованої» третьої світової війни. Інститут сім'ї перебуває у кризовому стані, адже його позитивна аксіологія перебуває в опозиції до поведінкових і комунікативних патернів. Саме ця парадоксальна опозиція становить основу химерних і гротескних дискурсивних інтеракцій між суб'єктами поп-культурного мультиплікаційного світу як версії «первинної реальності».

Відповідно, тема рецензованого дослідження, орієнтованого на розгляд комунікативних взаємодій у типових сімейних контекстах, змодельованих у смислово просторі анімаційного світу, виявляється **актуальною**.

2. Наукова новизна результатів зумовлена авторським поглядом на специфічні дискурсивні конструкти, реалізовані у стандартних комунікативних ситуаціях у сімейному просторі. Феномен, ідентифікований як «фамілект персонажів», постає поп-культурно мистецьким віддзеркаленням концептуальних стереотипів, вербалізованих у специфічному соціальному контексті, тобто, проявом «автодіагностики» соціуму як відкритої системи.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.
Рецензована дисертація виконана у річищі популярних у наш час студій, орієнтованих на використання машинної обробки масивів мовних / мовленнєвих даних. Дисертація становить певний внесок до соціолінгвістики та теорії дискурсу.

Отримані результати дослідження можуть бути використані у різноманітних проектах з прикладної лінгвістики, зокрема, для діагностики типологічних характеристик мовних особистостей, профілактики сімейної комунікації тощо, у дослідженнях культурологічного характеру, в ході підготовки вихователів, у лінгвокреативній діяльності, пов'язаній з моделюванням «профілів особистості» як для кіно-дискурсу так і для спеціальних завдань.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.
Результати отримані шляхом використання адекватного набору методів, методик, прийомів та дослідницьких інструментів. Використані елементи конверсаційного аналізу, дискурс-аналізу, інструменти корпусної лінгвістики. Дослідження виконане за матеріалі значного обсягу з використанням методик та інструментів корпусного аналізу. Отримані результати валідні й можуть бути використані у подальших розвідках, коментарі достатньо прозорі.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов та літератур в контексті міжкультурної комунікації» (реєстраційний номер 0116U006607). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №9 від 31 жовтня 2019 р.) та уточнено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №3 від 27 квітня 2023 р.).

Дослідження виконане на достатньому теоретико-методологічному рівні. Поставлені завдання виконані, мета досягнута.

На позитивну відзнаку заслуговують наочні логічні схеми користувацьких корпусів (С. 79, 81, 82), а також низка цікавих спостережень і коментарів, що висвітлюють «інтердискурсивні» зв'язки всередині смислового поля сучасної поп-культури

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основний зміст наукової праці розглядається у 12 наукових статтях, серед яких 9 є самостійними роботами. 5 статей (з них 2 написано у

співавторстві) були опубліковані у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України на момент публікації. Також у 7 публікаціях (з них 1 у співавторстві) додатково розглядаються наукові результати дисертації.

Теоретичні підходи та практичні висновки здійсненого дослідження були активно висвітлені на різних науково-практичних конференціях, зокрема:

міжнародних: XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка у новому тисячолітті» (Харків, квітень 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (м. Київ, червень 2021); The 11th Annual Alabama Languages Conference «Embracing Language in a Changing World», 19.02.2021, The University of Alabama (Tuscaloosa, Alabama, USA, February 2021), II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Філологічні й педагогічні студії у вітчизняній та зарубіжній науці XXI сторіччя» (м. Київ, листопад 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість в історії, літературі та методиці навчання» (м. Івано-Франківськ, жовтень 2020);

всеукраїнських: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу» (м. Київ, квітень 2021); V Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрантів, аспірантів і молодих учених «Актуальні проблеми літературознавства та мовознавства» (м. Київ, листопад 2020); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти» (м. Чернігів, березень 2020).

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація організована відповідно до мети та завдань, що були сформульовані у вступі до роботи.

Логіка побудови дисертаційної роботи та її оформлення відповідають встановленим науковим стандартам і вимогам.

У *першому* розділі «Теоретичні засади інтерпретації поняття «фамілект» в анімаційних серіалах» здійснено огляд поглядів на особливості кінодискурсу та сімейного дискурсу. У розділі обговорюються поняття «ідіолект», «гендеролект», і вводиться поняття «фамілект».

У *другому* розділі «Методи та етапи дослідження фамілекту персонажів американських серіалів» пропонується характеристика підходів і методів, залучених до процедури аналізу мовно-мовленнєвого матеріалу.

У *третьому* розділі «Відтворення фамілекту персонажів американських анімаційних серіалів» здійснено спробу аналізу фамілектів, змодельованих в анімаційних серіалах «“С” значить сім'я», «Сім'янин» і «Американський тато!».

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. На підставі аналізу тексту дисертації та докладної перевірки за допомогою спеціалізованих інструментів і експертної оцінки, можна встановити, що авторка самостійно виконала дисертацію та наукові публікації. Вони не містять ознак академічного плагіату, фальсифікації, вигадування чи самоплагіату.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1) Яким є механізм перетворення окремих ідіолектів на «фамілект»? Які саме умови мають бути виконані, щоби така трансформація відбулась?

2) Вживані у роботі терміни подекуди є суперечливими або не зовсім коректними. Наприклад «мовний та невербальний стиль персонажів» (С.6-7). Що таке «мовний стиль» (С. 8, 31, 65, 73, 184)? У свою чергу, «невербальний стиль» може стосуватись будь-чого – від одягу до манери водити авто. У комплексі більш доречно вести мову про «комунікативний стиль або стиль дискурсивної поведінки». Відповідно, замість «характеризують мову» (С. 7, 30) варто вказати «мовлення», тобто, «діяльність, що відбувається за допомогою використання мовного коду». З огляду на проміжний висновок *«терміни, що закінчуються на «-лект» [очевидно, одиниці лексичної підсистеми мови], містять відхилення від використання стандартної мови, вони відрізняються специфічними характеристиками та використанням»* (С.57) так і не демонструє чіткого визначення, до якого плану буття авторка відносить «ідіолект» - мовного (системного) чи мовленнєвого (діяльнісного, що передбачає зазначене «використання» чогось).

Використання недоречних термінів затьмарює логіку інтерпретацій. Так, на С 103 зазначається *«Ідіолект Френка в серіалі «“С” значить сім'я» характеризується використанням грубої мови, а також притаманною йому манерою говорити стилем мовлення робітничого класу»*. Вислів «груба мова» (Див також С. 107 та ін.) не є науковим терміном (варто вести мову про інвективно забарвлене мовлення або про регістр зниженого тону залежно від обраного фокусу інтерпретації). Це ж стосується «манери говорити стилем мовлення». Коректнішим було б формулювання «використовувати знижений розмовний стиль (комунікації)».

Зміст таблиці на С. 112 поданий як *«Найчастотніші лєми в корпусі мовлення Сью Мерфі»* та включає субстантиви у формі множини, похідні прикметники, синтаксичні структури. Це ані «лєми» у сенсі «початкова словоформа» ані «лєми» у сенсі «твердження, необхідне для обґрунтування іншого».

3) Запропоновані інтерпретації дискурсивних фрагментів є переважно констативно-дескриптивними. Наприклад, уривки діалогів супроводжуються коментарями на кшталт: *«Це приклад схильності Френка злитися і лаятися, коли він розчарований»;* (С.103), *«Фрази, наведені вище, є маркерами складного характеру, грубої та безглуздої особистості»*

Френка, його схильності використовувати відверту мову, щоб висловити свої думки та почуття» (С. 107, 129 тощо). Власне, слово «приклад» в різних формах вжите в тексті роботи 64 рази, насамперед, як ідентифікатор попередньо наведеної цитати.

На С.115-116 наводиться значний за обсягом дискурсивний фрагмент і коментар «Ця розмова підкреслює різне ставлення Френка та Морін до...» тобто, читач змушений самотужки проводити аналіз, щоби з'ясувати, що саме, де і за допомогою чого підкреслюється. Подібні «розшифровки» наводяться для переважної кількості прикладів і не пропонують глибокого аналізу.

Замість наведеної на С. 129 дескрипції «Ці фрази демонструють використання Кевіном грубої мови свого батька, а також його схильність використовувати ідіоматичні вирази, щоб передати свою думку. Його ідіолект є результатом виховання та віри у важливість стійкості та наполегливості у протидії труднощам» більш евристичною була б інтерпретація поведінки суб'єктів мовлення як: «копіювання підсистемою оптимальної функційної моделі», що дало б змогу нарешті проілюструвати механізм поєднання ідіолектів у фамілект. «Манера мовлення» персонажа отримує характеристику: «1) незвичайне: родина Гріффінів відома своїми випадковими і часто безглуздими коментарями. Вони часто перескакують з однієї теми на іншу без будь-якого чіткого зв'язку» (С. 150). У цьому випадку «незвичайне» скоріше стосується сфери референції та не стосується «випадковості», тобто, є порушення категорії тематичності; замість «перескакують з однієї теми на іншу» варто вести мову про порушення категорії когерентності.

На С. 154 зазначено: «відповідає: *Oh sure, I know all about computers. I can email, I can Google, I can Pornhub* [Family Guy script]. У цьому прикладі для створення гумору використано вульгарну лексику та сексуальні натяки».

Комічний ефект, насправді, викликаний «референційною несумісністю за обсягом», а саме, «*computers*» як метонімічного позначення сфери інформаційних технологій у поєднанні з квантифікатором-гіберболою *all*, та граматицізованими відсубстантинними вербаліями, які позначають найбільш базові операції з комп'ютером, що не потребують жодної спеціальної кваліфікації. Комічний ефект, безсумнівно, підсилюється предикатом *I can Pornhub*, як метонімічно-алюзивною відсилкою до «фундаментальних характеристик людини сучасної епохи», втім, вульгарної лексики тут немає.

4) У роботі, що декларує використання корпусного аналізу та статистичних методів, статистичних даних замало. Натомість, дисертантка стверджує, що певний вираз вживається часто (139 слововживань слова «часто» на противагу 13 вживанням терміну «частота» / «частотність», що не отримують належних коментарів).

На С. 172 згаданий коефіцієнт кореляції Пірсона для ілюстрації балансу між зверненнями персонажів одне до одного та пропонується висновок про наявність залежності та, відповідно, взаємну залежність носіїв

статусів. Що саме означає негативна кореляція? Чому цього не зроблено для всіх пар персонажів з усіх серіалів? У тексті є демонстрація кореляцій в методологічному розділі, але в аналітичному – лише на С. 172.

5) У тексті наявні фрагменти, перевантажені нелінгвістичною інформацією, окремі фрагменти виглядають дещо реферативними. Натомість, пункт «3.4. Порівняльна характеристика фамілектів персонажів у американських анімаційних серіалах», де очікувався синтез попередніх інтерпретацій, займає лише 1,5 сторінки.

Авторка має право на відстоювання власної точки зору під час захисту дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Ангеліна Ігорівна Слепушова проявляє належний рівень теоретичних знань та практичних навичок, що дозволяють їй проводити незалежні дослідження, проводити аналіз та формулювати висновки. Крім цього, вона володіє вмінням ідентифікувати проблематичні питання та визначати потенційні напрямки подальших досліджень.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація Ангеліни Ігорівни Слепушової «Фамілект персонажів американських анімаційних серіалів» є завершеною науковою працею, в результаті якої отримано нові результати, що висвітлюють особливості мовної ідентичності та комунікації у сімейних контекстах.

Дисертація відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а авторка роботи – Слепушова Ангеліна Ігорівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри
германської філології
Факультету романо-
германської філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

